

**AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS
DARBO KODEKSO 112 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĪSTATYMO PROJEKTO**

1. Projekto rengimą paskatinusios priežastys, pirminiai jų siūlytojai ir asmenys, dalyvavę rengiant ar tobulinant projektus:

Lietuvoje fiksuojamas vyrų ir moterų draudžiamųjų pajamų atotrūkis yra artimas Europos Sąjungos vidurkiui, bet vis dėlto siekia 16,6 proc.. Ekspertų manymu, reikšmingos įtakos vyrų ir moterų darbo pajamų skirtumui turi motinystė ir šeimos narių globa – didžiausias vyrų ir moterų pajamų skirtumas pastebimas 30–39 metų amžiaus gyventojų grupėje, kai moterys dažniausiai grįžta į darbo rinką po vaiko (-ų) priežiūros atostogų.

Grįžusioms moterims tenka kelti kvalifikaciją, kuri dėl ilgesnių karjeros pertraukų gali būti sumenkusi, ir toliau darbo užmokesčiu vyti vyrus iki pat senatvės pensijos. Galima teigti, jog darbo rinka „baudžia“ iš jos metams ar dvejiems dėl vaiko priežiūros iškritusias moteris. Ir nors pastaruoju metu pastebima tendencija, kad vis daugiau vyrų eina vaiko priežiūros atostogų, vyrai dažniau pasirenka vaiko priežiūros išmokas gauti antruosius metus ir beveik visi tuo metu dirba. „Sodros“ duomenimis, antraisiais vaiko priežiūros metais vyrai sudaro 38 proc. vaiko priežiūros atostogose esančių tėvų, tačiau pirmaisiais metais – tik 7 proc.

Šias problemas galima būtų efektyviai spręsti sukūriant teisinį mechanizmą, kuris, vieną vertus, skatintų tėvus anksčiau grįžti iš vaiko priežiūros atostogų į darbo rinką, o kitą vertus leistų skirti tinkamą dėmesį vaikų priežiūrai. Vienu iš tokio teisinio mechanizmo instrumentų galėtų būti sutrumpintą darbo normą (pvz., 4 darbo dienų savaitė) asmenims, kurie anksčiau grįžta iš vaiko priežiūros atostogų.

Lietuvoje, kaip ir daugumoje Europos valstybių, darbo laiko norma siekia 40 valandų per savaitę. Vis dėlto kai kuriose valstybėse darbo savaitė yra trumpesnė. Pavyzdžiui, Nyderlanduose per savaitę dirbama vidutiniškai 29 valandas. Trumpiau negu Lietuvoje dirbama Prancūzijoje, Ispanijoje.

Tyrimas, kurio metu atrinkti viešojo sektoriaus darbuotojai dirbo keliomis valandomis trumpiau, bet gavo tą patį atlygį, buvo vykdomi nuo 2015 m. iki 2019 m. Islandijoje. Jos vykdė šalies sostinės Reikjaviko miesto taryba ir Islandijos vyriausybė. Į juos buvo įtraukta daugiau nei 2 500 darbuotojų, kurie sudaro apie 1 proc. Islandijos dirbančiųjų populiacijos. Eksperimente dalyvavo darbuotojai iš įvairių institucijų, įskaitant valstybės ir savivaldybių institucijas, vaikų darželius, socialines paslaugas teikiančius darbuotojus, liginines. Daugumos jų, anksčiau dirbusių 40 valandų per savaitę, darbo krūvis buvo sumažintas iki 35 arba 36 valandų per savaitę, bet jų produktyvumo lygis daugumoje darbuotojų išliko toks pat ar netgi pagerėjo¹.

Kai kurios Lietuvos įmonės (pvz., Vilniaus šilumos tinklai) irgi taiko keturių darbo dienų savaitės darbo organizavimo modelį

Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje, kuriai Lietuvos Respublikos Seimas pritarė 2020 m. gruodžio 11 d., kaip vienas iš prioritetinių projektų numatytas darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimas bei lygių galimybių užtikrinimas. „Daugiau galimybių grįžti į darbo rinką. Plėsiame ankstyvojo ugdymo įstaigų tinklą vaikams nuo vienerių iki trejų metų. Valstybės investicijas kreipsime į naujų darželių statybą, taip pat sudarysime sąlygas atokiau gyvenančius vaikus pavėžėti iki jų ugdymo įstaigos. Tarsimės su savivaldybėmis dėl platesnio visos dienos mokyklos modelio įgyvendinimo ir lankstesnio darželių darbo grafiko taikymo (pailgintų dienos grupių, lankstesnių darbo valandų). Tarsimės, kad savivaldybėms priklausančiuose darželiuose vietą vaikui prioriteto tvarka gautų kiti tik po vaiko priežiūros atostogų įsidarbinusių, mokytis pradėjusių ar vienišų tėvų vaikai, taip pat vaikus įvaikinę ar globoti (rūpintis) pradėję asmenys“ – deklaruojama Vyriausybės programos 101.1 papunktyje, o 101.3 papunktyje numatyta

¹ Žr. plačiau apie šį tyrimą ir jo rezultatus: https://autonomy.work/wp-content/uploads/2021/06/ICELAND_4DW.pdf.

skatinti darbo ir šeimos derinimo priemones: „Skatinsime priemones, mažinančias darbuotojų patiriamą spaudimą nesusilaukti vaikų. Ieškosime priemonių, skatinančių steigti šeimoms draugišką aplinką (darbovietės darželių steigimas, organizuotas vaikų vežimas į darželius, lankstesnis darbo organizavimas ir kt.).“.

Siekiant atsižvelgti į nurodytą pažangią užsienių valstybių praktiką, sudaryti didesnes galimybes viešojo sektoriaus darbuotojams derinti šeimos ir darbo interesus bei įgyvendinti atitinkamas Vyriausybės programos nuostatas, parengtas Darbo kodekso 112 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – projektas), kuriuo siekiama nustatyti sutrumpintą 4 darbo dienų savaitę darbuotojams, kurie anksčiau grįžta iš vaiko priežiūros atostogų.

Projekto pirminė siūlytoja – Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen.

2. Parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

Projekto tikslai:

- 1) plėsti pagalbos tėvams, auginantiems vaikus, formų įvairovę ir suteikti tėvams, auginantiems vaikus iki 3 metų, dirbti sutrumpintą darbo normą per savaitę (4 dienas) bei sudaryti galimybę derinti darbą, karjerą ir vaikų auginimą;
- 2) sudaryti sąlygas, nepažeidžiant vaiko (-ų) interesų, moterims greičiau grįžti į darbo rinką iš vaiko priežiūros atostogų; tokiu būdu būtų sudarytos prielaidos ir darbo užmokesčio tarp vyrų ir moterų skirtumams spartesniam mažėjimui.
- 3) didinti darbo viešajame sektoriuje patrauklumą.

Projekto uždavinys – įstatyme numatyti galimybę valstybės ir (ar) savivaldybių įmonės, įstaigos ar organizacijos darbuotojui, kuris grįžta į darbą nepasibaigus atostogoms vaikui prižiūrėti, pasirinkti sutrumpintą 32 valandų per savaitę darbo normą (mokant darbuotojui jo vidutinį darbo užmokestį).

3. Kaip šiuo metu yra teisiškai reglamentuojami įstatymo projekte aptarti klausimai:

Šiuo metu Darbo kodekso 112 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog darbuotojo darbo laiko norma yra keturiasdešimt valandų per savaitę, nebent darbo teisės normos darbuotojui nustato sutrumpintą darbo laiko normą arba šalys susitaria dėl ne viso darbo laiko. Jeigu nenustatyta kitaip, pagal Darbo kodekso 113 straipsnio 3 dalį laikoma, kad darbo laiko norma įvykdoma per apskaitinį vienos savaitės laikotarpį, kai dirbama penkias dienas per savaitę, o kiekvienos savaitės darbo dienomis valandų skaičius yra vienodas.

Be to, Vyriausybė gali nustatyti sutrumpintas darbo laiko normas asmenims, kurių darbo pobūdis yra susijęs su didesne protine, emocine įtampa, ir šių darbų, profesijų ir pareigybių sąrašą, ir sutrumpintas darbo laiko normas darbuotojams, dirbantiems darbo aplinkoje, kurioje, įvertinus riziką, nustatyta, kad sveikatai kenksmingų veiksmų dydžiai viršija darbuotojų saugos ir sveikatos norminių teisės aktų leistinus dydžius (kiekius) ir techninėmis ar kitomis priemonėmis jų kiekio darbo aplinkoje sumažinti iki sveikatai nekenksmingų dydžių neįmanoma, ir jų darbo apmokėjimo tvarką.

Darbo kodekso 134 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog pagal šeimos pasirinkimą motinai (įmotei), tėvui (įtėviui), senelei, seneliui arba kitiems giminaičiams, faktiškai auginantiems vaiką, taip pat darbuotojui, paskirtam vaiko globėju, suteikiamos atostogos vaikui prižiūrėti, iki vaikui sukanka treji metai. Atostogas galima imti visas iš karto arba dalimis. Darbuotojai, turintys teisę gauti šias atostogas, gali jas imti pakaitomis.

4. Kokios numatomos naujos teisinio reglamentavimo nuostatos, naujai reglamentuotų klausimų teigiamos savybės ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Projektu siūloma valstybės ir savivaldybių įmonėse, įstaigose ir organizacijose nustatyti sutrumpintą 32 valandų (4 darbo dienų) per savaitę darbo normą (už sutrumpintą darbo laiką būtų mokama kaip už visą darbo laiką) darbuotojams, kurie grįžta į darbą nepasibaigus atostogoms

vaikui prižiūrėti. Ši sutrumpinta darbo norma taikoma vienam iš tėvų (įtėvių) ar globėjų (jų pasirinkimu) iki vaikui sukanka treji metai.

Toks teisinis reguliavimas paskatintų darbuotojus grįžti anksčiau į darbą, neprarandant kvalifikacijos ir ryšio su darbovieta, o kartu leis veiksmingai prižiūrėti mažametį vaiką. Ši sutrumpinta darbo norma siūloma nustatyti valstybės ir savivaldybių įstaigų, įmonių ir organizacijų darbuotojams, siekiant nedidinti naštos verslui bei padidinti viešojo sektoriaus patrauklumą potencialiems darbuotojams. Kartu tikimasi, jog 4 darbo dienų savaitei pasiteisinus viešajame sektoriuje, ją savanoriškai pradės taikyti ir privataus sektoriaus subjektai.

5. Galimos neigiamos priimtų įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Priėmus teikiamą projektą, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Įstatymo projekto priėmimas kriminogeninei situacijai ir korupcijai įtakos neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:

Įstatymas neturės įtakos verslo sąlygoms, nes (siekiant nesukelti verslui papildomos finansinės ir administracinės naštos) bus taikomas tik valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų darbuotojams. Kartu, tikėtina, numatomas teisinis reguliavimas paskatins ir privataus sektoriaus subjektus pasinaudoti Darbo kodekse numatytomis galimybėmis savanoriškai taikyti lankstesnes (sutrumpintas) darbo normas darbuotojams, auginantiems vaikus iki trejų metų.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Neprieštarauja.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokie šios srities teisės aktai tebegalioja (pateikiamas šių aktų sąrašas) ir kokius galiojančius teisės aktus būtina pakeisti ar panaikinti, priėmus teikiamus projektus:

Kitų įstatymų keisti nereikės.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas, o projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei Europos Sąjungos dokumentus:

Įstatymo projektas atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

12. Jeigu įstatymams įgyvendinti reikia įstatymų lydinių aktų, – kas ir kada juos turėtų parengti, šių aktų metmenys:

Iki įstatymo įsigaliojimo Vyriausybė turės pakeisti darbuotojų darbo laiko režimo valstybės ir savivaldybių įmonėse, įstaigose ir organizacijose nustatymo taisykles.

13. Kiek biudžeto lėšų pareikalaus ar leis sutaupyti įstatymo įgyvendinimas (pateikiami įvertinimai artimiausiems metams ir tolesnei ateičiai):

Projekto įgyvendinimas nepareikalaus papildomų valstybės biudžeto lėšų. Darbuotojams bus mokamas įprastinis jų darbo užmokestis. Darbuotojui anksčiau grįžus iš vaiko priežiūros atostogų bus sutaupyta vaiko priežiūros išmokoms skirtų Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pinigų.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Negauta.

15. Įstatymo projekto autorius ar autorių grupė, įstatymo projekto iniciatoriai: institucija, asmenys ar piliečių įgaliojoti atstovai:

Projektą parengė Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen.

16. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*:

„Sutrumpinta darbo norma“, „vaiko priežiūros atostogos“.

17. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Nėra.

Teikia
Viktorija Čmilytė-Nielsen
Simonas Gentvilas
Edita Rudelienė
Andrius Bagdonas
Romualdas Vaitkus
Eugenijus Gentvilas
Virgilijus Alekna
Raimundas Lopata
Arminas Lydeka
Ričardas Juška
Viktoras Pranckietis
Jonas Varkalys